

Розвиток соціології мови

Постановка проблеми. Як висловився Б. Паскаль, “нам подобається тільки боротьба, але зовсім не перемога”. Аналогічну ситуацію можна спостерігати в спробах відмежувати соціологію мови від соціолінгвістики і решти підходів, що базуються на ідеях соціально зумовленого використання мови. Утруднення з визначенням предметів наук, що межують, а тим більше з дослідженням еволюції їхніх предметів призводить до плутанини в наукових працях – фронтах, можливо, й неусвідомлюваної “боротьби” – і в рішеннях тих проблем, на розв’язання і “перемогу” яких були націлені їхні автори.

Цілі статті. За цілі в даній статті авторка визначає реконструкцію еволюції об’єкта і предмета соціології мови, перед якою буде завершений огляд теоретичних передумов виникнення та інституціоналізації соціології мови, розпочатий у публікації в попередньому номері, й проведення “кордону” між напрямками, що “народилися” від поєднання лінгвістики й соціології заради з’ясування суто соціологічного підходу до мови і мовлення.

Аналіз публікацій і виклад основного матеріалу дослідження. Якщо Ф. де Соссюр, якому приписують першість соціологічного ухилу в мовознавстві, вживання слів порівнював із грою в шахи, то Л. Вітгенштейн уже всю мову в цілому вважав сукупністю мовних ігор. Мовні ігри – це не те, що роблять люди, коли хочуть розважитися. Під мовними іграми Л. Вітгенштейн розумів моделі (зразки, типи) використання мови, її різноманітних функцій. Подібно до будь-яких моделей, призначених для прояснення складного і незрозумілого, мовні ігри є насамперед найпростішими чи спрощеними способами вживання мовних знаків,

що дають ключ до розуміння більш зрілих і нерідко невідомо видозмінених випадків складної повсякденної мови. Розуміння мовних ігор як “найпростіших форм мови” збережене в “Філософських дослідженнях” і наступних роботах філософа. Причому постійно підкреслюється, що кореневим формам мови властивий нерозривний зв’язок із життєдіяльністю: “Мовною грою я називатиму також ціле, що складається з мови і дій, у які він вплетений”. “Ігри є взірцями мовної практики, єдності “думки–слова–справи”, а також обставин, за яких усе це разом узятє здійснюється, “працює” [1].

Для пояснення ідеї мовної гри Вітгенштейн іноді порівнював її з театральним спектаклем, де в одне ціле об’єднані сцена, акти, дії, ролі, конкретні сцени, слова, жести, хода у гри. Згодом філософ усе частіше став характеризувати мовні ігри як форми життя. Він пише з цього приводу у “Філософських дослідженнях”: “Скільки ж існує типів речення? Скажімо, ствердження, питання... – Існує численна множина таких типів – нескінченно різноманітні види застосування усього того, що ми називаємо “знаками”, “словами”, “реченнями”. І ця множина не є чимось ustalеним, навпаки, виникають нові типи мов, або, можна сказати, нові мовні ігри, а старі застарівають і забуваються... Термін “мовна гра” повинен підкреслити, що розмовляти мовою – це компонент діяльності, або форма життя. Наказувати, запитувати, розповідати, теревенити тою ж мірою частина нашої натуральної історії, як хода, їжа, пиття, гра” [2].

Ідеєю мовної гри передбачається, що мова – явище в принципі нестатичне, що вона – подібно до виконання музичного твору, сценічної дії, спортивної та інших ігор – динамічна за самою своєю приро-

дою, живе лише в дії, діянні, у практиці комунікації. Вітгенштейн підкреслював: знаки як щось речове – у звуковому, письмовому, друкованому вигляді – мертві, але це не означає, що до них, щоб вдихнути в них життя, потрібно додати щось принципово інше порівняно з матеріальним – щось суто духовне. Життя знаку дає його застосування, а таке, зрозуміло, припускає реальне життя мови чи мовну гру. Тлумачення значення знаку як способу його вживання і принцип мовних ігор – аспекти єдиної позиції.

В основу поняття мовної гри покладена аналогія між поведінкою людей в іграх як таких і в різних системах реальної дії, у які вплетена мова. Їхня схожість вбачається, зокрема, у тому, що і там і там передбачається заздалегідь вироблений комплекс правил, які становлять статут гри. Цими правилами задаються можливі для тієї чи іншої гри комбінації ходів чи дій. Адже гра без правил – не гра: різка зміна правил здатна паралізувати гру. Разом із тим логіка гри визначається правилами не однозначно: передбачаються варіації, творчість. Система дій, що підлягають суворим правилам, – це вже не гра. Поняття мовної гри в концепції пізнього Вітгенштейна не належить до числа чітко окреслених, теоретично визначених. Його межі розмиті, однак в його завдання і не входило (це не раз підкреслювалося ним) створення якоїсь теорії – чи то теорії мови, значень, знаків, чи чогось інше.

Теорії (чи концепції) взагалі не уявлялися Вітгенштейну скільки-небудь ефективними для прояснення механізмів мови й оволодіння ними. На відміну від раннього періоду творчості, він не керувався ідеалом точності, тому що зрозумів, що в практиці мовлення альтернатива

“точне–неточне” стає дуже рухливою й відносною. Інакше кажучи, у різних видах практики, у різних ситуаціях (контекстах) ці поняття набувають різного змісту, і при цьому виявляється безліч випадків, для яких особлива точність (математична, логічна, технічна, лінгвістична й ін.) не потрібна зовсім, і тому її пошук стає невиправданим. До понять, що не припускають точного визначення, філософ відносить і поняття гри. Справа в тому, що ігри взагалі, подібно до безлічі інших реалій, не мають набору стійких типових ознак, властивих кожній з них окремо, а отже, і всім іграм, разом узятим.

Уявлення про чіткіші межі стосовно розуміння мови і мовлення отримуємо зі статті Е. Сепіра “Мова і середовище”, де він обґрунтував надання переваги суб’єктивному (світоглядному, ідіоетнічному) фактору формування лексичного складу мови перед об’єктивним (універсалістським). Світоглядну природу суб’єктивного фактора словотворення він пояснював специфічною зацікавленістю людини предметом, що виступає для неї об’єктом первинної номінації: “Повчальний приклад того, якою мірою склад словника визначається інтересом людей до тих чи інших реалій, являють собою позначення місяця і сонця в деяких з індійських мов. У той час як ми вважаємо за необхідне розмежовувати ці поняття, чимало індійських племен цілком задовольняються одним словом для їхнього позначення” [3, с. 273]. І далі впливав категоричний ідіоетнічний висновок з цього факту: “Зрозуміло, усе залежить від точки зору, зумовленої зацікавленістю” [3, с. 273].

Вказівка на ідіоетнічну специфіку тієї чи іншої мови у сфері вербалізації: у різних мовах по-різному “ословлюється” світ залежно від національної точки зору на нього – була першим кроком до гіпотези лінгвістичної відносності. Другий крок до неї полягає у твердженні, що будь-яка мова спрямовує мислення його носіїв у тому напрямі, що визначається світобаченням, “ув’язненим” у їхній мові. Так, у статті “Статус лінгвістики як науки” Сепір дав перше формулювання гіпотези лінгвістичної відносності: “Ми бачимо, чуємо і взагалі сприймаємо світ саме так, а не інак-

ше, головним чином завдяки тому, що наш вибір при його інтерпретації визначається мовними звичками нашого суспільства” [3, с. 261].

Друге формулювання гіпотези лінгвістичної відносності дав Бенджамін Лі Уорф: “Ми розчленуємо природу в напрямі, який підказує наша рідна мова” [4, с. 174]. У повнішому вигляді вона звучить так: “Ми розчленуємо світ, організуємо його в поняття і розподіляємо значення так, а не інакше, в основному тому, що ми – учасники угоди, яка встановлює подібну систематизацію. Ця угода має силу для певного мовного колективу і закріплена в системі моделей нашої мови” [3, с. 175].

Автори гіпотези лінгвістичної відносності зазнали нападів від критиків, які не могли погодитися з їхнім твердженням про те, що в процесі пізнання ніхто не в змозі звільнитися від тиранії нашої мови: значення не стільки відкриваються в досвіді, скільки накладаються на нього внаслідок тієї тиранічної влади, якою володіє мовна форма над нашою орієнтацією у світі” [3, с. 117]. Як зазначає В.П. Даниленко, у гіпотезі лінгвістичної відносності раціональне зерно полягає в тому, що мова справді впливає на пізнавальну діяльність його носіїв. Особливо помітним цей вплив виявляється в дитинстві. Так, маленький ескімос тому звертає увагу на різні види снігу – падаючий, поталий, рухомий завдяки вітру тощо, – що його змушує це робити рідна мова, оскільки в ній є спеціальні лексеми для позначення цих видів снігу. У багатьох інших мовах подібних лексем немає, тож діти, які говорять цими мовами, будуть вільні в цій сфері від спрямовуючої ролі рідної мови в пізнанні.

Помилковість поглядів Сепіра й Уорфа не в тому, що вони висунули хибне гасло про керівну роль мови в пізнанні, а в тому, що вони цю роль перебільшували. Мову вони перетворили в такий собі “казан”, у якому тільки й може переварюватися інтелектуальна їжа. Але вона може переварюватися і за межами мови. Інакше кажучи, пізнавальна діяльність людини здійснюється не тільки за допомогою мови, але й без цієї допомоги – в абстракціях від мовних форм, за

допомогою яких предмет пізнання може бути надалі описаний. Так, європейські діти можуть довідатися про різні види снігу з безпосередніх спостережень за ними. Подібні знання з’являться в їхній свідомості за межами “мовного казана”. От чому можна сміливо стверджувати, що влада мови над пізнавальною діяльністю його носіїв не є тиранічною і припускає, що поряд з мовним (вербальним) існує й інший, немовний, шлях пізнання [5].

Для опису соціально зумовленого використання мови використовують багато підходів, проте нас цікавлять ті два, що “народилися” від поєднання лінгвістики і соціології: з точки зору соціолінгвістики та з точки зору соціології мови. Існують принаймні чотири основні підходи до розрізнення й визначення соціолінгвістики та соціології мови:

1) мову ведуть лише про соціолінгвістику, соціологія мови визнається “випадковою” назвою. Наприклад, У. Брайт зазначає, що соціолінгвістика, подібно до своїх “старших сестер” – етнолінгвістики і психолінгвістики, погано піддається точному визначенню, оскільки ці три терміни частково перетинаються й різниці між ними полягає не стільки у відмінностях в матеріалі, скільки у підходах та інтересах дослідників. Соціолінгвістичні дослідження, як і ті, що проводилися під назвою “соціологія мови”, мають справу з відношенням між мовою і суспільством; соціолінгвістика відрізняється від своїх “старших колег” у вивченні відношення “мова – суспільство” тим, що вважає і мову і суспільство структурами, а не просто сукупностями певних одиниць [6];

2) соціолінгвістика і соціологія мови ототожнюються. Як зазначають Н.Б. Вахтін і Є.В. Головкин, це пов’язане з тим, що обидві науки відносно молоді і мають схожу проблематику, яка знаходиться на межі лінгвістики і соціології, між мовою і суспільством. За право стати назвою науки на цьому полі досліджень у різні періоди “змагалися” етнолінгвістика, етнологія, лінгвогеографія, соціальна діалектологія, соціальна лінгвістика, етнографія комунікації, соціосеміотика, соціолінгвістика і соціологія мови. Дві останні назви сьогодні застосо-

вуються частіше за інші і в ширшому розумінні [7, с. 17];

3) соціолінгвістику відмежовують від соціології мови, але, виділяючи в соціолінгвістиці мікро- і макрорівень, сферу досліджень макросоціолінгвістики – міжгрупові інтеракції на рівні великих груп, включаючи контактуючі нації і держави, – ототожнюють із сферою досліджень соціології мови [8];

4) соціолінгвістику і соціологію мови розмежовують і загалом вважають, що соціолінгвістика є інструментом, який розширює обрії лінгвістики і включає вивчення мови у соціальний контекст, а соціологія мови є підходом, за якого мовні дані використовуються для кращого розуміння таких соціальних і політичних явищ, як мовне планування, мовне будівництво тощо.

Американські соціолінгвісти переконані, що в соціолінгвістиці на перший план висувається вивчення соціально модельованої варіативності вживання мови, а соціологія мови вивчає взаємодію двох аспектів суспільного життя – мови і суспільства взагалі, і співвідносяться між собою соціолінгвістика і соціологія мови як частина і ціле [9]. На думку Р. Белла, у соціолінгвістиці за мету мається включення таких соціальних даних, які б посилили моделі дескриптивної лінгвістики і надали їм більш загального характеру; цей підхід в основі є лінгвістичним і пов'язаний з розширенням сфери лінгвістики за межі речення у напрямі до граматик інтеракції “мовця – слухача”. А в соціології мови метою є інтеграція мовних і соціальних структур у формі певної знакової теорії, що поєднує лінгвістику із соціальними науками через вивчення шляхів використання знаків у контексті соціального життя. Соціологія мови може розглядатися як інтегрований, міждисциплінарний, заснований на множині методів багаторівневий підхід до вивчення природної мовної поведінки, що розвивається в певній послідовності і зумовлена соціальною ситуацією [8, с. 48].

За визначенням Р. Хадсона, соціолінгвістика – це вивчення мови по відношенню до суспільства, а соціологія мови – це вивчення суспільства по відношенню до мови. Завдання першої – пролити світло на

деякі універсальні чи специфічні мовні факти, завдання другої – дізнатися щось нове щодо суспільства, скориставшись мовними даними [7, с. 16].

За Дж. Фішманом, соціолінгвістика – це вивчення ознак мовних варіантів, їх функцій і самих мовців з урахуванням того, що ці три характеристики взаємодіють, змінюються і впливають одне на одного в межах мовної спільноти, а також це дослідження законів або соціальних норм, що визначають різні форми поведінки у мовних колективах, які визначені через мову. Соціологію мови Дж. Фішман поділяє на динамічну, що має відповісти на запитання: “Чим викликаються значні зміни у соціальній організації мовного функціонування і мовної поведінки?”, і прикладну, сферою якої є мовне планування і мовні конфлікти [7, с. 16, 30].

Таким чином, одного загально-визнаного підходу до визначення й розрізнення соціолінгвістики і соціології мови немає. Проте найбільш переконливою є аргументація згаданих соціолінгвістів і соціологів щодо розмежування предметної сфери соціолінгвістики і соціології мови. Хоча об'єктом одної й другої є мова, але предметом соціолінгвістики є соціально зумовлена варіативність мовної структури, а предметом соціології мови – мовленнєво зумовлена варіативність соціальної структури. На першому етапі розвитку соціології мови її предметом стали мовні варіативності, дослідження яких пов'язують насамперед з іменами Ч. Фергюсона, Дж. Гамперца і Дж. Фішмана.

Протягом століть мовознавці шукали ідеалізовану “чисту” форму мови, що прихована у фактах мінливого застосування її в повсякденному житті. У XIX ст. лінгвісти були переконані, що ця “чиста” форма існувала в минулому, але поступово “зіпсувалася” й доступна тепер лише у неякісному стані. Навіть Соссюр пропонував вивчати мову в собі і для себе, у сталості, згідно з синхронічним підходом. На ці позиції спиралися представники структуралістського та трансформаційно-генеративного підходів до опису мови, що починалися з припущення про репрезентативність одного ретельно обраного

інформанта-мовця відносно всієї мови в цілому.

За традиційного підходу мовні варіації як від індивіда до індивіда, так і від групи до групи в межах мовної спільноти просто виключалися, за трансформаційно-генеративного – проголошувалися як цілком можливі до повного “інтуїтивного” засвоєння і відтворення однією людиною. Оскільки ж обидві точки зору були суперечливими і однобічними, то соціолінгвісти, а слідом за ними й соціологи запропонували розглядати реальну, а не “ідеальну” дійсність, тобто саме мовні варіації як невід'ємну частину функціонування мови в суспільстві.

У своїй праці “Диглосія” Ч. Фергюсон показав, що в багатьох мовних спільнотах можна спостерігати, як люди використовують вдома один варіант мови, місцевий діалект тощо, а в публічних місцях – інший, так звану стандартну мову. Це явище Фергюсон назвав диглосією і запровадив терміни “стандартний варіант” [мови] – high, і “місцевий варіант” – low [7, с. 27]. Місцевий варіант засвоюється “природним” шляхом, без зусиль і без вивчення граматики, і сприймається як рідний та зручний. Засвоєння стандартного варіанта залежить від тривалості та якості освіти, але до нього завжди ставляться як до престижнішого, інколи навіть заперечуючи вживання місцевого варіанта. Дослідження проводилися Ч. Фергюсоном на прикладах арабської, новогрецької, швейцарсько-німецької та гаїтянської креольської мов.

Дж. Гамперц, виходячи із соціологічного спрямування дослідження мовних явищ, вивчав використання мови залежно від міри відображення загальних поведінкових норм у межах певної соціально визначеної сфери, що була названа “мовленнєвою спільнотою”. Він також вводить терміни “діалектні варіанти” і “накладені варіанти”, за допомогою яких можна розрізнити відмінності в мовленнєвій спільноті, зумовлені діалектами або різними видами діяльності, і “мовний репертуар” – сукупність діалектних і накладених варіантів у межах однієї мовної спільноти, за яким можна встановити відповідність між його складовими та

соціально-економічною структурою суспільства.

Дж. Фішман запропонував соціологічний підхід вибору мови в різних комунікаційних ситуаціях у своїй статті “Зв’язок мікро- і макросоціолінгвістів у вивченні того, хто з ким і де якою мовою розмовляє”. Він вводить термін “*domain*” (домейн) – сферу домінування – сукупність прикмет, таких як місце, тема, учасники комунікації, деякий інституціоналізований контекст, у якому одному мовному варіанту надається перевага над іншим. Приклади досліджень експериментальних праць, присвячених диглосії, підтвердили застосування більш або менш престижного варіанта мови залежно від перебування в “статусному” (релігія, освіта, робота) або “інтимному” (сім’я, друзі) домейні [7, с. 101–102]. Щоб позначити обрання якогось одного мовного варіанта як престижну силу, що об’єднує різні соціальні групи і класи, члени яких у сім’ї можуть зберігати свої “говірки”, Дж. Фішман вводить термін “мовна лояльність” [7, с. 29].

Дослідження мовної варіативності не випадково стало першою сходинкою соціології мови на шляху до вершини визнання. Б. Велд у своїй праці “Білінгвізм” стверджував, що в будь-якому колективі, навіть невеликому, є декілька мовних варіантів; є “чисті” випадки двомовності: мовці обирають дві різні мови залежно від ситуації. Такі випадки є найочевиднішими, але частковими в переключенні з одного мовного варіанта на інший або/і з однієї мови на іншу. Жодна людина і жодне суспільство не обмежуються одним мовним варіантом [7, с. 37–38]. Дж. Гамперц у праці “Мовленнєва спільнота” зазначав, що в багатьох багатомовних суспільствах вибір між мовами має ту ж функцію, що й вибір між різними лексичними варіантами однієї мови в одномовних суспільствах [7, с. 38].

Отже, соціолінгвістами і соціологами було визнано, що мови різні за кількістю людей, які говорять на них, за своїми суспільними функціями, за сферами використання, за авторитетом у своїй країні та за її межами; що інтенсивні і довгострокові контакти народів призводять до дво- або багатомовності. Як виявилось, одномовність аж ніяк не перева-

жає у світі, навпаки, більш звичайними є багатомовні ситуації, і розмаїтість мовних ситуацій на Землі не перерахувати. У кожній державі СНД, у кожному штаті Індії, у кожній державі Африки чи Латинської Америки тощо склалися свої, багато в чому неповторні умови співіснування різних мов. Постала необхідність досліджувати не лише мовні варіанти, якими користуються люди на тому чи іншому соціальному фоні, а й про екстремальні мовні контакти і навпаки (неекстремальні), мовну політику, мовне планування та мовне будівництво. Екстремальні мовні контакти виникають при гострому дефіциті спільного для всіх носіїв засобу мовного спілкування і можуть призводити до появи піджинів. У неекстремальних мовних контактах декілька мов можуть довго взаємодіяти й поступово впливати одна на одну, породжуючи фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні зміни й запозичення.

Мовна політика як невід’ємна складова загальної політики національної держави впроваджується державою, класом, партією, етносом тощо для зміни чи збереження існуючого функціонального розподілу мовних утворень, для введення нових і консервації вживаних мовних норм. Характер і способи дозволу мовних (вибір мови) і лінгвістичних (вибір мовної норми) проблем, що складають зміст мовної політики, визначаються інтересами певних класів, етнічних спільностей, політичними й ідеологічними цілями у сфері культури. Відповідно, мовна політика може бути перспективною (таку політику в радянській науковій літературі називали мовним будівництвом, а в західноєвропейській – мовним плануванням) і ретроспективною (культура мови чи мовлення).

Ефективність мовної політики залежить від політичних, економічних, демографічних, релігійних, ідеологічних, психологічних, естетичних факторів тощо. Наведемо деякі приклади.

Вплив демографічного фактора. В умовах деколонізації різних країн мовна політика держави мала свою специфіку. Наприклад, у Нігерії – більше 200 мов, а оскільки ще має місце приблизна рівність між кількі-

стю носіїв мови йоруба (20 млн.) та хауса (20 млн.), то як офіційну мову вибрали англійську. В Ефіопії як етнічна група домінує народ амхар (40% населення), тому туг офіційною мовою стала амхарська.

Вплив економічного фактора. Індонезія і Малайзія – острівні держави, територія яких складається із тисяч островів, населених різними племенами, що розмовляють на десятках різновидів мов. Однак, оскільки основою економічного розвитку є не лише вироблення товару, а й обмін ним, то суспільна практика спілкування призвела до домінування в цьому регіоні мови малайзійців (живуть з обох боків Малаккського проливу, який розділяє Суматру – найбільший острів Індонезії і Малайзію). Ні в культурному відношенні, ні за кількістю носіїв цієї мови вона не є основною мовою регіону.

Вплив політичного фактора. Попри кількісне домінування російськомовного населення у Латвії до 1991 року, а також майже стовідсоткове володіння російською мовою жителями цієї країни та зручності вибору саме російської мови як офіційної, такого статусу в неї не з’явилося – вона асоціювалася з “радянською окупацією”.

Вплив релігійного фактора. У Судані після англійської окупації була проголошена незалежність, а офіційною мовою стала англійська, зважаючи на її поширеність у всіх прошарках суспільства. Однак згодом із все більшою ісламізацією країни цього статусу набула арабська мова.

Висновки. Продовжуючи “соціологічну справу” Соссюра, Л. Вітгенштейн у концепції “мовних ігор” підкреслив, що мова – це єдність думки, слова, справи і соціальних обставин, поза якими три перші компоненти не спрацьовують і мова є “мертвою”. Вводячи термін «мовні ігри», він робив акцент на динамічності мови, на необхідності її вивчення у житті, у комунікаціях, а не в “мертвих” знаках. Слова і речення є складовими наших щоденних практик, і найпростіші моделі використання мови дають змогу зрозуміти невідомо видозмінені випадки складної повсякденної мови. Порівняння Л. Вітгенштейном мовлення і гри виключило

потребу в суворих правилах і точності пояснення механізмів мови й оволодіння ними. У лінгвістичних гіпотезах Е. Сепіра і Б. Уорфа дещо радикально, але точно помічено, що сприйняття, пізнання й інтерпретацію світу і відповідно все життя людини визначають мовні звички суспільства як найоптимальніші звички номінації оточуючих об'єктів. Та, як вважають деякі коментатори, приписувати таку неподільну й непохитну владу мови над людиною недоречно, враховуючи позамовні шляхи пізнання.

Закладені основи соціології мови й досі ототожнюють із соціолінгвістикою у зв'язку зі схожою проблематикою (на межі мови і суспільства). Проте можна зробити висновок, що соціолінгвістика спеціалізується на соціально зумовленій мовній структурі, а соціологія мови – на мовленнєво зумовленій соціальній структурі. Предмет соціології мови еволюціонував від найочевидніших реальних фактів мовних варіацій у багатомовних і одномовних суспільствах до головних причин цих варіацій – мовних контактів та мовної політики, що реалізується в мовному плануванні та мовному будівництві.

Перспективи подальших розвідок. Дослідження в межах соціології мови потрібні для “допомоги” не лише представникам владних структур, а й усім експертам-носіям “духовного” і “душевного” знання (за шелерівськими концептами) у справах: встановлення соціальних характеристик носіїв певних мов; окреслення кола соціокультурних причин і наслідків використання конкретної мови, включення в розробку нових моделей комунікативної діяльності, що завжди спираються на мовні засоби створення повідомлень; створення моделей функціонування мови в культурі, що можна буде використовувати для наступного прогнозування процесів мовної самоідентифікації, самовідтворення і використання інших мов; нейтралізації мовних конфліктів; встановлення соціальних факторів вдосконалення мовної політики тощо.

Список використаних джерел

1. Козлова М.С. Идея языковых игр / М.С. Козлова // *Философские идеи Людвига Витгенштейна*. – М., 1996. – 169 с. – Режим доступа : www.philosophy.ru/iphras/library/kozl2_1.html
2. Руднев В. Словарь культуры XX в. / В. Руднев. – Режим доступа : www.philosophy.ru/edu/ref/rudnev/b379.htm
3. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сепир ; пер. с англ. А.Е. Кибрика. – М. : Прогресс, 1993. – Режим доступа : www.classes.ru/grammar/145.Sepir/
4. Уорф Б. Отношение норм поведения и мышления к языку. Наука и языкознание. Лингвистика и логика / Б. Уорф // *Новое в лингвистике*. – М., 1960. – С. 135–198.
5. Даниленко В.П. Языковая картина мира в гипотезе Сепира-Уорфа / В.П. Даниленко. – Режим доступа : www.islu.ru/danilenko/articles/sepirkart.htm
6. Брайт У. Введение: параметры социолингвистики / У. Брайт // *Новое в лингвистике*. – Вып. VII. – М., 1975. – С. 34–41.
7. Вахтин Н.В. Социолингвистика и социология языка / Н.В. Вахтин, Е.В. Головкин. – СПб., 2004. – 336 с.
8. Белл Р. Социолингвистика: Цели, методы и проблемы / Р. Белл. – М., 1980.
9. Путин М. Социолингвистика / М. Путин. – Чебоксары, 2002. – Режим доступа : <http://na5.ru/515965-1>

С.І. Болтівець,

доктор психологічних наук, професор
(Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, м. Київ)

Психологія мовної творчості у людській взаємодії

Побутування уявлень про “життя мови”, “живу мов” метафорично відображає спраглу потребу в збереженні життя людської спільноти, що є творцем, носієм і користувачем певної системи спільних символів – уподібнень і схожостей (від лат. *simulo* – утворювати схожість, уподібнення) [1].

Питання про те, хто ж є творцем мови кожного народу, було розв'язане у XIX ст. Вільгельмом Гумбольдом, Олександром Потєбнею та іншими психолінгвістами того часу. Так, за

В. Гумбольдом, мова не є чимось готовим, вона вічно створюється. “Закони розвитку мови в неподільному належать до індивідуальної психології, – уточнює це положення О.О. Потєбня. – Закони ж мови як народного витвору, що відкриваються мовознавством, потребують доповнення з боку нового ще відділу психології, змістом якого повинне бути дослідження відносин особистого розвитку до народного” [2, с. 39].

Таким чином, творцем мови є особа, яка співвідносить продукт

своєї творчості з потребами розвитку власного народу.

Чи може особа, будь-яка людина створювати мову не для власного, а для будь-якого іншого народу? Може, і це, як свідчить практика, є засобом лінгвістичної інтервенції, яка на століття вперед закріплює результати військових втручань. Так, у 1835 р. на Кавказ приїхав Йоганн Андрес Шегрен, член російської Імператорської академії наук. На цей час він прибрав собі російське ім'я та по батькові – Андрій Михайлович.